

Світовій війні. – Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993. 18. Бюллетень № 11. – 1943. – “Сучасність”. – Мюнхен. – 1963. – № 10 (жовтень). – С. 106–110. 19. Бандера С. Перспективи Української революції. – Мюнхен, 1978. 20. Лебідь М. Українська Повстанська Армія. – Мюнхен, 1946. 21. Сумиряга М.И. Размышления о борьбе Организации украинских националистов (ОУН) в годы второй мировой войны / историко-Филологический Вестник Украинского Института. – М., 1997. – Т. I. 22. Лященко П.Н. Из боя в бой. – Военное издательство Министерства обороны СССР. – М., 1972. 23. Маршал Конев. Записки командующего фронтом. 1943–1945. – М., 1974. 24. Курочкин П. Прорыв обороны противника на Львовском направлении // Военно-исторический журн. – М., 1973. 25. Великая Отечественная Война. – М., 1984. 26. Історія Української РСР. – К., 1977. Т. VII. 27. Ilnizki R. Deutschland und Ukraine 1943 bis 1945. – Bericht Osteuropa Instituts, 1959. 28. Kletmann K.G. Die Waffen SS; eine Dokumentation. – Osnabruck, Der Fraiwillige, 1965. 29. Benz W. Dimension des Volkermordes. – Munchen, 1991. – S.528f. 30. Drozd R. Ukrainiska Powstancza Armia. – Warszawa, 1998. – 285 s.

УДК [929.6+929.9]:061.2 ЛУГ (477.83/.86) “1925/1939”

А.О. Сова

Львівський національний університет імені Івана Франка

СИМВОЛІКА ТОВАРИСТВА “ЛУГ” У ГАЛИЧИНІ (1925–1939 рр.)

© Сова А.О., 2006

Проаналізовано символіку українських товариств “Луг” у Галичині з 1925 по 1939 рр. Звернено увагу на прапори, відзнаки, емблеми, однострій та печатки. Висвітлено найхарактернішу атрибутику лугового руху.

The article deals with the analysis of the Ukrainian associations “Lug” in Galichina since 1925 till 1939. Special attention is paid to the flags, rewards, emblems, uniforms and stamps. The research highlights the most typical attributes of the “Lug” movement.

Важливою складовою західноукраїнського парамілітарного руху у Галичині була діяльність товариства “Луг”, започаткованого у 1925 р. Романом Дашкевичем, визначним українським громадсько-політичним та військовим діячем, незмінний голова товариства “Луг” з 1925 р. по 1939 р. Лугова організація створена з метою національно-патріотичного виховання української молоді і підготовки її до боротьби за незалежність України. Атрибутика товариства, що представлена прапорами, відзнаками, одностроями, печатками та емблемою відіграла значну роль у діяльності товариства, тим більше, що польська влада сприймала її неоднозначно.

У сучасній Україні, коли з’являється безліч організацій, товариств, гуртків, клубів, дослідження символіки товариства “Луг” крім наукового значення має ще й практичну вартість. Тому вивчення, осмислення й аналіз лугової символіки дозволить дієво використати історичний досвід на сучасному етапі розвитку та розбудови української держави.

Символіка товариства “Луг” у Галичині не була предметом фахового вивчення. Фундаментальні праці з комплексного дослідження еволюції прапорництва, емблематики, відзнак, печаток та іншої атрибутики товариства взагалі відсутні. Радянські та діаспорні історики подавали фрагментарні відомості, що стосувалися історії товариства “Луг”. Радянська історіографія історію товариства “Луг”, а особливо її символіку не висвітлювала, бо товариства вважалися “буржуазно-націоналістичними”. Лише в 90-х роках ХХ та на початку ХХІ ст. з’явилася можливість дослідити історію та діяльність товариств “Луг” у Галичині та інших українських землях. Проте і в сучасних публікаціях Ігора Андрухів [1, 2], Оксани Вацеби [3], Бориса Савчука [14], Ореста Круковського

[6], Богдана Трофим'яка [17] та інших фрагментарно викладається історія українських товариств і організацій, а про їхню символіку йдеться лише побіжно й принагідно.

У статті автор поставив перед собою мету розкрити особливості символіки Лугового руху. Вперше в українській історіографії визначено роль прапорництва, відзнак, емблематики та печаток у діяльності українських товариств “Луг” у Галичині.

Ще в часи існування “Повітової Січі” у Львові січова старшина, щоб зберегти організацію, подала на затвердження влади проект нових статутів для своїх товариств під трьома різними назвами : “Січ”, “Луг”, “Братство”. 25 березня 1925 р. утворено перше “руханкове товариство і сторожи огневої Луг” у с. Підберізцях Львівського повіту. До цієї події великих зусиль доклав Р. Дашкевич – колишній кошовий львівської “Повітової Січі”, визначний український громадсько-політичний та військовий діяч. “Луги” ставили за мету виховувати українську молодь та допомагати громадянам у разі стихійного лиха [4, 1926, ч. 3, с. 2]. На руїнах “Січей” утворено нову Лугову організацію, яка швидко розвивалася в краї. Цьому сприяла і назва товариства, яка пов'язувалася з історичними традиціями Козаччини. Отже, ідея передвоєнних січових структур, скристалізована, випробувана і розвинена в умовах польської окупації мала проникнути у лави Лугової організації.

Статут товариства “Луг” дещо повторював зміст роботи січової організації: 1) культурно-освітня робота: організація виступів, лекцій, доповідей, аматорських вистав, курсів для неписьменних; 2) утримання бібліотек, читалень, хору; 3) проведення гімнастики на приладах і вільних вправ на повітрі; 4) утримання футбольних команд; 5) навчання плаванню, ходьбі, бігу, стрибкам; 6) проведення фестин (свят) і забав; 7) проведення гімнастичних, освітніх і пожежних курсів. Товариства “Луг” охоплювали переважно найширші верстви сільської молоді, якій треба було прищепити навички до дисципліни й дати початковий військовий вишкіл [17, с. 469]. Важливими атрибутами товариства “Луг”, за допомогою яких пропагувалися ідеї лугової організації, були прапори, відзнаки, емблеми, печатки тощо.

У першому статуті, затвердженому 25 березня 1925 р. рескриптом Львівського Воєводства (ухвала № 5061), згадуються відзнаки. У § 8 зазначалося, що члени товариства зобов'язані з'являтися на збірках, при пожежах і вправах, в спортивних одностроях, а коли таких не мають, з відзнаками, які прикріплювали на одяг з правої сторони грудей (малинова стяжка розмірами 4×12 мм). На стяжці містився напис “Луг в ...” [15, с. 4] (замість крапок назва місцевості – А. С.).

Лугові осередки діяли, в основному в сільській місцевості. Впродовж 1925 р. у селах Галичини товариств з такою назвою з'являється більше двохсот, а під кінець 1926 р. їх кількість сягає шестисот. Отже, колишні січові структури мали нагоду швидко відновити діяльність на основі нового статуту “Лугу”. Часопис “Січові Вісти” перейменовується на “Вісти з Лугу”. Новоутворена організація мала свою символіку, яка увібрала в себе певні елементи старих січових символів. Це можна простежити на прикладі печаток, прапорів та інших атрибутів.

При напіввійськовому однострої члени “Лугу” використовували червоні або синьо-жовті стрічки, зокрема, на повітовому луговому святі в Сколе, яке відбулося 21 серпня 1927 р., луговики були у вишиваних сорочках, підперезані червоними або синьо-жовтими стрічками [4, 1927, ч. 8, с. 7].

Польська влада занепокоїлася стрімким розвитком товариства “Луг”, тому у 1929 р. заборонено в Тернопільському і Станіславському воєводствах, а восени 1930 р. у Львівському воєводстві носити лугові однострої [4, 1934, ч. 2–3, с. 5].

Члени “Лугу” незважаючи на заборону, носили лугові відзнаки, виступали на різноманітних святах, надалі займаючись культурно-освітньою, спортивною та пожежною діяльністю, військовим вишколом, не маючи одностроїв. Тоді польська влада вдається до інших заходів, а саме: за будь-які “провини” ліквідовують осередки “Лугу”. Кількість лугових товариств різко скоротилася. Якщо в 1929 р. їх було близько 750, то в 1933 р. кількість осередків “Лугу” зменшилася до 236 [7].

У травні 1931 р. у найважчий рік існування товариства “Луг”, керівництво організації провело переговори з міністерством внутрішніх справ Польщі. Внаслідок переговорів визначився новий етап в історії товариства “Луг”. Згідно з новим статутом, затвердженим владою 17 червня 1932 р.,

товариство отримало назву “Українське руханково-спортове товариство “Луг”, а його головний орган – “Великий Луг” з місцем перебування у Львові. Прийняті статuti давали можливість засновувати нові товариства по всіх українських селах і містах, а також створювати чітку структуру, офіційні лугові центри: місцеві, повітові, окружні. Лугові товариства поширилися на Львівське, Станіславське і Тернопільське воєводства, їм дозволялося мати повітові й місцеві філії, вільно носити луговий однострій. Про зміни до статуту товариства “Луг” незмінний його голова Р. Дашкевич зазначав: “[...] по переговорах з владою організація могла бути або пожарника, або руханково-спортова. Одного з другим не вільно було лучити. Пускатися на пожарні організації було не практично, бо сикавки (вогнегасники – А.С.) були дорогі, а коли “Луги” невчасно прибували на пожар, то таке товариство ліквідувалося... Тому більшість організацій були руханково-спортового характеру” [2, с. 19–20]. У новому статуті з’явився 10 параграф, в якому детально описано однострій, які мали використовувати члени товариства у своїй діяльності. Якщо ж одностроїв в якомусь осередку не було, то луговики та луговички мали мати відзнаки “на правій груді (малинова стяжка шириною 4 мм, довжиною 12 мм) з жовтим написом “Луг в ...” (замість крапок – назва місцевості – А.С.) [16, с. 5]. У цьому ж параграфі подано опис відзнаки, яка застосовувалась і раніше організацією: “Відзнака з білого металу, щит на щиті вінець, зв’язаний в долині стяжкою, двома топірцями і завішеною трубкою. По середині вінця напис Луг. Відзнаку носить на шапці, а коли член Товариства ходить у цивільному одягу, на кляпі блузки” [16, с. 5]. Спочатку відзнаки для “Лугів” виготовляв кооператив “Жіночий Базар” у Коломиї. Також відзнаки та прапори товариства замовляли в товаристві “Достава”.

Окрім названих відзнак товариства “Луг”, були ще срібні медалі, якими нагороджували членів організації за активну працю. Зокрема, 23 вересня 1928 р. на Луговому святі в Перемишлі Р. Дашкевич нагородив такою відзнакою Петра Дуная [4, 1928, ч. 10, с. 3]. Срібною медалею нагороджено тов. інж. Короля за працю в Бучаччині [4, 1929, ч. 1, с. 2]. Після смерті П. Дуная його домовину покрито червоною китайкою, на якій лежала лугова шапка з відзнакою “Лугу” та срібна медаль, та сама, що була вручена Петру 1928 р. Р. Дашкевичем за активну працю в Луговому русі [4, 1931, ч. 8–9, с. 1–2]. Срібні лугові медалі, виготовляли на зразок січових медалей, випущених ще до Першої світової війни.

Лугові відзнаки були невід’ємним атрибутом у діяльності “Лугів”. Їх включали в правила для луговиків, де зазначалося, що “Луговик(чка) завжди носить на своєму одягу лугову відзнаку...” [9, с. 38; 8, с. 32].

Крім відзнак організація “Луг” мала свою емблему. У п’ятому номері часопису “Вісти з Лугу” за 1928 р. поміщена емблема товариства [4, 1928, ч. 5, с. 1]. Ця емблема впродовж всього існування залишалася без змін, символізуючи лугову організацію. Вона мала такий вигляд: у щиті напис “Луг”, навколо нього рослинний орнамент, під написом схрещені два топірці, під ними сурма з двома китицями. Емблему застосовували на печатках, килимах та відзнаках, а також на різних виданнях товариства “Луг” [12, 13].

Заслугує на увагу сфрагістичний матеріал. Перші печатки товариства “Луг” відомі із документів Центрального державного історичного архіву України у Львові за 1927 р. Це печатки Виконавчого комітету центральної ради Лугів, яка проіснувала з грудня 1926 р. до 6 липня 1927 р. (головою комітету обраний Р. Дашкевич), пізніше розпущена польською владою [4, 1928, ч. 1, с. 2, 7]. Печатка того часу мала круглу форму, діаметром 50 мм [6, с. 50]. На ній зображено в центральному колі півкруглий щит синього кольору, в якому розміщені літери в такому порядку: “ЦРЛ”, що розшифровується як: “Центральна Рада Лугів”. Навколо щита поміщена військова атрибутика: знизу ядра (10 штук), два бубни, гармати (4 штуки), знамена (6 штук); згори: меч, бунчук, булава. На печатці містилася легенда: “ВИК[онавчий] КОМ[ітет] ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЛУГІВ у ЛЬВОВІ”.

Після розпуску Виконавчого Комітету центральної ради лугів документи товариства завіряють печаткою львівського товариства “Луг”. Цю печатку використовують з 1928 р. [6, с. 50; 18, спр. 26, арк. 44]. Вона кругла за формою із зображенням козака з мушкетом у лівій руці, права рука зігнута на поясі, при боці у козака висіла шабля. На печатці присутня легенда: “Руханкове

Товариство і сторожи огневої “Луг” у Львові”. Подана печатка фігурує на офіційних документах товариства аж до 1932 р. У цьому ж році товариство затвердило новий статут, за яким відмовилося від ведення протипожежних акцій. За новим статутом 1932 р. змінено назву центрального товариства, що автоматично спричинило зміну печатки. У § 56 згаданого статуту зазначено: “Всі акти Товариства так організації Головної, як також Окружних, Повітових і місцевих Організацій підписує голова або його заступник і писар. Печатка Товариства носить напис:

а) для Головної Організації: “Українське Руханково-спортове Товариство Великий Луг у Львові”.

б) для Окружної Організації: “Окружне товариство Луг...” (замість крапок – назва місцевості – А.С.)

в) для Повітових Організацій: “Повітове Товариство Луг в...” (замість крапок – назва місцевості – А.С.)

г) для Місцевих організацій: “Повітове Товариство Луг в ...” (замість крапок – назва місцевості – А.С.) [16, с. 15].

За новим статутом печатка зберегла елементи своєї попередниці, а саме військову атрибутику, однак змінилося зображення у щиті. У центрі щита розміщено напис “Луг”, навколо напису внизу стебла рослини (червона калина), під рослиною два схрещені топірці, знизу під ними сурма з двома китицями [6, с. 51; 18, спр. 168, арк. 3]. На печатці містилася легенда: “Українське Руханкове-спортове Товариство у Львові Великий Луг”.

Як уже сказано, печатки товариства “Луг” були круглої форми. Однак у матеріалах ЦДІА України у Львові зустрічаються овальні печатки. Як свідчать документи, такі печатки застосовували сільські осередки товариства “Луг”, зокрема, печатка товариства у с. Полянні. Відбиток чорнильний, овальний, фіолетовий, розміри – 35×47 мм, дата відбитку 1937 р., без зображення. Легенда: “РУХАНКОВЕ ТОВАРИСТВО І СТОРОЖІ ОГНЕВОЇ “ЛУГ” В ПОЛЯННІ” [18, спр. 204, арк. 38].

Щодо прапорів організації “Луг”, то в статутах 1925 р. та 1932 р. про них нічого не було зазначено. За деякими даними, у 20-х роках ХХ ст., організація використовувала січові прапори. 8 грудня 1926 р. на Першому крайовому з’їзді товариства “Луг” утворено Виконавчий комітет центральної ради Лугів (очолив Р. Дашкевич), фігурував прапор “Повітової Січі” у Львові [4, 1928, ч. 1, с. 7]. Організація “Луг” під час різних святкувань не забувала і про національні прапори. Так, на Луговому святі в Бережанському повіті, голова осередку д-р Західний урочисто виніс синьо-жовтий прапор [4, 1927, ч. 9, с. 7]. Великого суспільного резонансу набули “прапорові здвиги” 1937 і 1938 рр. з нагоди посвячення лугових прапорів. У них брали участь, на думку Б. Савчука, близько 20–30 повітових організацій [14, с. 59].

Важливою подією в історії “Лугу” було посвячення лугового прапору у Львові, що відбулося 18 вересня 1938 р. [10, с. 52]. У цій урочистій церемонії взяли участь лише 2 800 луговиків, оскільки польська влада обмежила кількість делегатів [5, ч. 206]. Польове богослужіння відправив о. митр. О. Базюк. Потім відбулося посвячення прапора, проповідь о. Назірка, промова Р. Дашкевича та присяга членів “Лугу” на вірність прапору. Гості забивали в держак прапора цвяшки і вписувалися в Пропам’ятну книгу [10, с. 52]. Члени “Лугу” під керівництвом Р. Дашкевича склали присягу такого змісту: “Прирікаємо, що під цим прапором будемо вірно і чесно служити луговій ідеї для добра українського народу. Боже Великий, веди наш прапор до слави і волі! Веди нас до столиці України – Києва, до сили і перемоги!” [5, ч. 208].

Історія прапора, посвяченого у Львові 18 вересня 1938 р. бере свій початок ще з товариства “Січ”. Прапор, що його посвячували, – один з найстаріших українських прапорів того часу. Це прапор передвоєнної львівської “Січі”. У Першій світовій війні прапор вдалося врятувати, після чого він далі використовувався у діяльності “Повітової Січі” у Львові. Без нього не обійшлися січові свята у Львові 1923–1925 рр. Після заборони товариства “Січ”, прапор переховували знову різні люди, і лише 18 вересня 1938 р. він став прапором товариства “Луг” у Львові [5, ч. 206]. Цей прапор виготовили з шовкової матерії малинового кольору. Краї прапора обшиті жовто-синіми трикутниками. На лицевій стороні прапора розміщено щит, що поділений на три поля: в одному архистратиг Михаїл – герб Києва, в другому – Лев – герб Львова, і під ними на місці колишньої

січової емблеми – емблема товариства “Луг”. З другого боку на прапорі виткано портрет славного козацького полковника Івана Богуна, під ним розміщений напис: “Добро Батьківщини – найвищий закон”. Держак прапора закінчувався списом з білим бунчуком. До прапора кріпилася синьо-жовта стрічка з написом “Великий Луг”. Цей факт, що Лугова організація взяла прапор передвоєнної “Січі”, означав те, що луговики перебрали на себе традиції та ідеали Січового руху, що значною мірою вплинуло на символіку.

Прапори товариства “Луг” використовували в походах та виносили на святкування. Досить потужний здвиг “Лугів” Львівщини з нагоди 125-ліття з дня народження Т. Г. Шевченка відбувся 2 липня 1939 р., де товариство “Луг” останній раз виступило з прапором та луговою атрибутикою [11, с. 1]. Тому що менше ніж через два місяці розпочалась Друга світова війна.

Отже, організація “Луг” мала важливе значення в національному вихованні українського населення Галичини. Використовуючи національні традиції та символи, “Луги” сприяли національно-патріотичному вихованню молоді. За невеликий проміжок часу ці організації, незважаючи на перешкоди з боку існуючої польської влади, змогли виробити своєрідну символіку, що відображала українську історію та українську ідею. Використання в атрибутиці зображень українських гетьманів, письменників, інших історичних діячів, постатей святого Михаїла і галицького Лева символізувало традиціоналізм цих організацій і передавало сучасникам дух кількох епох історії України. Зображення на печатках козацьких символів відіграло важливу роль у розвитку символіки товариств “Луг”. Разом з тим це свідчить про високу зрілість і політичну активність членів товариства. “Луги” знайшли в собі відвагу пропагувати українську ідею за умов переслідувань та перешкод з боку польських владних структур, а також підготувати кадри, які взяли участь у національно-визвольному русі 40–50-х років.

1. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. – Івано-Франківськ, 1992. – 80 с. 2. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини 1861–1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с. 3. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. – Івано-Франківськ, 1997. – 232 с. 4. Вісти з Лугу. – Львів, 1926. – 25 травня. – Ч. 3; 25 грудня. – Ч. 6; 1927. – 6 вересня. – Ч. 8.(14); 3 жовтня. – Ч. 9. (15); 1928. – 1 січня. – Ч. 1; травень. – Ч. 5; жовтень. – Ч. 10; 1929. – Січень. – Ч. 1; 1931. – Серпень – вересень. – Ч. 8–9; 1934. – Лютий – березень. – Ч. 2–3. 5. Діло. – Львів, 1938. – 17 вересня. – Ч. 206 (15017); 20 вересня. – Ч. 208 (15019). 6. Круковський О. Емблематика та сфрагістика українського товариства “Луг” // Третя наукова геральдична конференція: Зб. тез повідомлень та доповідей. – Львів, 4–5 листопада. 1993. – С. 50–51. 7. Луг: Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Париж – Нью-Йорк, 1962. – Т. 4. – С. 1382. 8. Луговий календарик на рік 1930. – Львів, 1930. – 65 с. 9. Луговий календарик на рік 1933. – Львів, 1933. – 66 с. 10. Луговий календарик на рік 1939. – Львів, 1939. – 65 с. 11. Мета. – Львів, 1939. – 9 липня. – Ч. 26 (423). 12. Пописові лугові вправи для луговиків і луговичок на рік 1937 і 1938 рік. – Львів, 1937. – 17 с. 13. Пописові лугові вправи для луговиків і луговичок на рік 1935 і 1936 рік. – Львів, 1935. – 21 с. 14. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.) – Івано-Франківськ, 1999. – 138 с. 15. Статут руханкового товариства і огневої сторожі “Луг”. – Львів, 1925. – 8 с. 16. Статут українського руханково-спортивного товариства “Луг”. – Львів, 1932. – 16 с. 17. Трофим’як Б. Гімнастично-спортивні організації у Національно-Визвольному русі Галичини (друга половина ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.) – Тернопіль, 2001. – 694 с. 18. Центр. держ. іст. арх. України, м. Львів, ф. 312 (Українське спортивне товариство “Сокіл-Батько”, м. Львів), оп. 1, спр. 26, 168, 204.